

HAFİZ RÜSTƏM

HAQQA TAPINMIŞ FÜZULİ

(Elmi-publisistik məqalələr)

QANUN NƏŞRİYYATI

Hafiz Rüstəm. Haqqa tapınmış Füzuli
Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2026, 344 səh.

Ölçü: 145x210 mm
Cild: yumşaq
Çapa imzalandı: 24.06.2026

Mətn dizaynı: Gülnar Zahid
Vüqar Nağıyev
Qapaq dizaynı: Rövşən Abbas

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pr., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212-42-37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-15-071-1

© Qanun Nəşriyyatı, 2026
© Hafiz Rüstəm, 2026

Hafiz Rüstəmin xronoloji ardıcılıqla təqdim edilən elmi-publisistik məqalələri yüksək zövq və intellekt məhsullarıdır - öz fərdi üslubu, yazı tərzilə seçilir. Bu da onun ədəbi-tənqidinin obyektivliyini və aktuallığını göstərir.

Müasir ədəbi prosesin bə'zi tanınmış nümayəndələri haqqında müxtəlif mətbuat orqanlarında, sosial şəbəkələrdə dərc etdirdiyi maraqlı, analitik məqalələri ilə yanaşı, Füzuliylə, farsdilli ədəbiyyatla bağlı araşdırmaları da dəyərli və cəlbedicidir, bə'zən bilmirsən onu şərqşünas kimi, yaxud tənqidçi kimi səciyyələndirəsən. Məsələn, Füzuli ədəbi irsinin tədqiqi, təbliği və müdafiəsində nə qədər konservativ şərqşünasdırsa, Əkrəm Əylislinin "Daş yuxuları"nın təhlilində də bir o qədər sərt, obyektiv, konstruktiv tənqidçidir.

Həm tanınmış şair-tərcüməçi, həm tənqidçi-şərqşünas olaraq oxucularla klassik ədəbiyyat arasında körpü yaradır, yaxın qonşu xalqlar arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafına xidmət edir.

TƏNQİDÇİ-ŞƏRQŞÜNAS

Hafiz Rüstəmin elmi-publisistik, ədəbi-tənqidi məqalələri yüksək zövq və intellekt məhsullarıdır - öz fərdi üslubu, yazı tərzilə seçilir. Bu da müəllifin ədəbi-tənqidinin gözəlliyinin və oxunaqlığının təmin olunmasına şəhadət verir. Bu məqalələrdə Nadir Cabbarov, Akif Hüseynov, Kamil Nərimanoğlu, Kamal Abdulla, Vaqif Yusifli tənqidçiliyinə xas elementləri, akademik Məmməd Cəfərə xas təfəkkür dərinliyini, Yaşar Qarayevə məxsus poetikanı görsəm də, bu tənqidin mətnində, bətnində praktik tənqidçiliyin qismən normal kriteriyaları və publisistik üslubun qabarıq elementləri nəzərdən yayınmır. Üslubların birləşib-ayrılmasının lingvistik və poetikanın üslub fərdiliyinin göstəricisi olması hələ ötən əsrin 70-ci illərində dünya ədəbiyyatşünaslığında qəbul olunan hadisə kimi dəyərləndirilmişdir. Məsələn, poetik fonetikanın, poetik sintaksisin, həm dilçiliyin, həm də ədəbiyyatşünaslığın predmeti kimi dissertasiyalarda, ayrı-ayrı monoqrafiyalarda əksini dəfələrlə müşahidə etmişik. Əslində bu birləşib-ayrılma – diferensiasiya Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında tər-təzə hadisə kimi özünü göstərməkdədir. Hafiz Rüstəmin müasirliyə və aktuallığa istinadən özünəməxsus ədəbi tənqidi məhz bu üsluba söykənmişdir. Hətta bu üslubda təfərrüatlar bolluğu bizi qorxutmur, çünki onlarda düşünən, düşündürən filosof təfəkkür sahibinin bizi yeni-yeni bilgilərlə qidalandıran zəngin elmi-tarixi mə'lumatları vardır. Hafizin uğuru ondadır ki, həmin təfərrüatlar mətnlərin baş xəttinə yamaq yox, dayaq kimi qoşulmuşdur.

İlk olaraq o xüsusilə, Füzulilə, farsdilli ədəbiyyatla bağlı araşdırmalarında mükəmməlliyini qabarıq göstərir; bilmirsən

onu şərqşünas kimi izah edəsən, yoxsa ədəbi-tənqidi görüşlərini müxtəlif rakurslardan “divana” çəkəsən. Bu cəhət ümumən onun ədəbi-tənqidi yaradıcılığının əsas məziyyəti kimi görünür. Bir növ, o, bu üsulla müasir ədəbi proseslə klassik ədəbiyyatımız arasında körpü yaradır.

Onu da qeyd edim ki, bəzi yazılarında ədəbi tənqid haqqında ki mülahizələri obyektivliyi ilə maraqlı görünür, hətta deyərdim ki, Yaşar Qarayevin poetikliyindən ora bir damcı işıq düşüb: “Əsl poeziyanın tərifini vermək mümkün deyil. O, haqq nurudur, kosmik şüadır, işıqdır. Bu işıq yerin, göyün, insanın yeddi qatından keçir... dirildici, xilasedici, eyni zamanda bir o qədər də yandırıcı və əzabverici olur... Əsl şair odur ki, dəfələrlə xatırlanmış, haqqında yazılmış, təkrarlanmış mövzuları “diriltsin”. Elə buradaca bir nüansla barişmaq istəmədiyimi bildirmək istəyirəm; Sahib Abdullayevin sənədli povestindən danışarkən, tərəf-müqabilim belə bir cümlə işlədib: “Bu yaradıcılıq tiplərinin başlıca fərqi ondadır ki, romantiklər cəmiyyətin mə'nəvi həyatını, realistlər cəmiyyətin sosial həyatını qabardırlar. Elə zənn edirik ki, romantiklərlə realistlər arasında bu tutumda “Çin səddi” yoxdur. Lakin onun S. Abdullayev haqqında P.S.-dəki fikri doğru və poetikdir “Onun bu dolğun və cazibədar təhkiyəsi çılpaq realizmi geyindirir, romantikasını yüksəklərə qaldırır. Hər iki halda o, oxucuları özünə inandıra bilir”. Bax, ədəbi tənqidinin bu cəhətinə görə mən tənqidçi dostumu nəzəriyyəçi tənqidçidən ayırmışam. O, çılpaq yox, təmiz, ölçülü-biçili praktikdir. Bütün bunlara baxmayaraq, demək olar ki, Hafiz Rüstəm ədəbi tənqidində də, elmində də, poeziyasında da – (Mən onun “Bakıdan Yardımlıya səyahət” poemasının, esselərarası orijinal şe'rlərini, xüsusilə 75 illiyi münasibətilə təzəcə çap etdirdiyi irihəcmli seçilmiş poetik nümunələrini də nəzərdə tuturam: “Nə çoxmuş qaranlıq, nə azmış işıq”. Bakı: Qanun, 2025)

ümumən ədəbi yaradıcılığında da təpədən-dırnağadək hissiyyatlı insan, böyük demokrat, bəşəri düşüncə və ağıri sahibidir. Biz onu belə görür, tanıyır və təqdir edirik. Əslində belə bir keyfiyyət daşdığına görə ümumiyyətlə, onun elmi-publisistik əsərlərinin nəşrini vacib və düşərli hesab edirəm. H.Rüstəm tənqidində quru, sərt sillogizmlər, ümumiyyətlə, iradlar yoxdur, bəzi məqamlarda tövsiyə hiss olunur, haqqında danışdığı müəllifə hörmət və ehtiram var. Bu əksər yazılarında belədir, o hansı əsərdən danışsasa, mütləq onun janr xüsusiyyətlərinin analitik təhlilindən yan keçə bilmir. Biz buna irad tuta bilmərik. Amma analitik təhlillər cəmiyyət – yazıçı, ədəbi mövqe - ədəbi mühit, zaman və məkan – ictimai-fəlsəfi dərk və qiymətləndirmə müstəvilərində aparılmalıdır. Biz iddia etmirik ki, bunlar kompleks halında hər bir yazıda özünü doğrultsun. Bu cür analitik təhlil Hafizin ədəbi tənqidində yox deyildirsə də, qabarıq da deyil. Müasir ədəbi prosesin bəzi tanınmış nümayəndələri haqqında müxtəlif mətbuat orqanlarında, sosial şəbəkələrdə dərc etdirdiyi maraqlı, analitik məqalələri ilə yanaşı, Füzuliyə, farsdilli ədəbiyyatla bağlı araşdırmaları da dəyərlı və cəlbedicidir, bəzən bilmirsən onu şərqşünas kimi, yaxud tənqidçi kimi səciyyələndirəsən. Məsələn, Füzuli ədəbi irsinin tədqiqi, təbliği və müdafiəsində nə qədər konservativ şərqşünasdırsa, Əkrəm Əylislinin “Daş yuxuları”nın təhlilində də bir o qədər sərt, obyektiv, konstruktiv tənqidçidir. Həm tanınmış şair-tərcüməçi, həm tənqidçi-şərqşünas olaraq oxucularla klassik ədəbiyyat arasında körpü yaradır (“Bad-i səba” (XX əsr fars poeziyası antologiyası). Bakı: “Qanun” nəşriyyatı, 2025); “Hafiz Şirazinın qəzəlləri”. (Tərcümə, 130 qəzəl) (Bakı: “Qanun” nəşriyyatı, 2025), yaxın qonşu xalqlar arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafına xidmət edir. Nəhayət, son olaraq üstündən sükutla ötə bilmədiyim müəllifin “Haqqa tapınmış Füzuli” məqaləsindən aldığı yüksək

təəssüratımı bölüşmək istəyirəm. Namiq Hadi bu vaxtadək bütün mötəbər mənbələrdə M.Füzulinin “Şikayətnamə”si kimi öyrənilmiş “Nişançı paşaya məktub” əsərini “əslində haqqı tapdanmış “Peyğəmbərimiz. M.Mustafadan hekayətnaməsi”, yaxud “Qur’anın endirilməsi” kimi isbat etməyə çalışmış, eyni zamanda o, həmin əsərin guya sadələşdirilmiş, həqiqətdə isə demək olar ki, çiy və xam tərcüməsini də oxuculara təqdim etmişdi”.

Hafiz Rüstəm ədəbiyyatşünas-tədqiqatçı kimi təkzibolunmaz faktlarla “Şikayətnamə”nin Qur’anın endirilməsi ilə heç bir əlaqəsinin olmadığını sübut etmiş, aşağıdakı şəkildə yekunlaşdırmışdır: “Beləliklə, yuxarıda deyilənləri nəzərə aldıqda aydın görünür ki, “Şikayətnamə”nin elmi əsasında dayanıb real tarixi informasiya ilə təsdiqlənən, şairin təhkiyəsinin əsas obyektı olan “bərat”dır, yə’ni şah fərmanıdır. Deməli, “bərat” N.Hadinin düşündüyü kimi Allah tərəfindən nazil olan Qur’an deyil, həqiqətən də tarixi şəxsiyyət olmuş türk sultanı tərəfindən hədiyyə edilən, əməli icrası mümkün olmayan dəyərsiz kağız parçasından başqa bir şey deyildir. Buna görə də belə bir dəyərsiz kağız parçasını müqəddəs Kitaba – Qur’ana təşbeh etmək dini aspektdən günah, dünyəvi aspektdən xəstə təxəyyül, yaxud absurd fantaziyadır”. Hafiz Rüstəm professional tərcüməçi kimi “Şikayətnamə”nin həm də N.Hadi tərəfindən ana dilimizə sadələşdirilmiş şəkildə tərcüməsinin qüsurlu olduğunu, xeyli təhriflərə yol verdiyini əsaslandırmışdır. Bunun üçün orijinaldan həm özünün, həm də filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, şərqşünas-əlyazmaşünas Əkrəm Bağirovun düzgün bədii tərcümə nümunələrini vermiş və bu eyni məzmunlu tərcümələrlə müqayisədə N.Hadinin tərcümələrinin məna və poetik cəhətdən çox zəif və qüsurlu olduğunu oxucuların diqqətinə çatdırmışdı. “Şikayətnamə”nin Qur’anın endirilməsilə heç bir əlaqəsinin olmadığı və onun qəliz ərəb-fars tərkibli mət-

ninin tərcüməsinin bərbadlığı barədə yazdığı geniş məqaləsini, ümumiyyətlə hər iki məsələnin ədəbi-elmi şərhini “Kredo”da oxumuşdum. Namiq Hadiyə bəzi alimlərin verdiyi müsbət rəylərə (!!!) qarşı Hafizin cəngavər tənqidçi-şərqsünas münasibəti yadıma Yaşar Qarayevlə Əziz Mirəhmədovun vaxtilə “Azərbaycan” jurnalında getmiş yüksək, mə'nəvi ləyaqət sütunlu polemik mübahisələrini saldı. Hafiz bu məqalədə sərt realistik münasibətində bizə ölməz Füzuli irsinin sağlam müdafiəçisi tə'siri bağışlamışdı. Füzulidən yazmaq məsuliyyətinin böyüklüyü onun ədəbiyyat məcnunluğundan xəbər verir. “Hafiz Rüstəmi Füzulışünas tənqidçi kimi də səciyyələndirmək olar. O, böyük şairi sevə-sevə, dərk edə-edə tədqiq edən tədqiqatçılardandır. “M.Füzulinin Azərbaycanca və farsca əsərlərindən tipoloji müqayisələr” adlı traktatında öz sanbalı və orijinallığı ilə, heç şübhəsiz ki, ədəbiyyatşünaslıq elmimiz üçün əhəmiyyətli dir. H.Rüstəm Füzuli dəryasına cəsaratla baş vurur, tipoloji müqayisələr aparır, təhlil edir, öz vəcdini kağızla bölüşür, gəldiyi nəticələri əsaslandırır”. (Elçin Mehrəliyev, yazıçı, filologiya üzrə elmlər doktoru) Yuxarıda qeyd etdiklərimizə və onun ədəbiyyat məcnunluğu missiyasını daşdığına görə müəllifin bu növbəti nəşrinin ədəbiyyatşünaslıq elmimizə gözəl bir töhfə olacağına əminəm.

Əkbər Əlioğlu

Tənqidçi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

26 yanvar 2026

“BAHAR ÇİÇƏKLƏRİ”

*A*şığı ədəbiyyatı şifahi xalq yaradıcılığımızdan, folklorumuzdan qidalanır, xalq həyatının və məişətinin poetik təzahürü olur. Xalq öz istək və arzularını aşıqların qanadlı qoşmalarında, gəraylılarında, divanilərində, müxəmməslərində və eyni zamanda təcnilərində görür, öz el sənətkarına, haqq aşığına güvənir.

Ustad aşıqlar sazı köynəkdən çıxarıb adətən sözə təcnis havası ilə başlayırlar. Çünki təcnis aşıq poeziyasının məhək daşındır. Bu hava “Koroğlu” operasından üvertura qədər çılğın, təntənəli ehtirasla səslənib dərhal dinləyicilərin ürəklərini fəth edir, xəyallarını qanadlandırır.

Təcnis havasının sınağından çıxan dastanlar el-oba üzü görmək, xalq içərisində geniş yayılıb daha çox şöhrətlənmək hüququ qazanırlar.

Bir də ustad aşıqlar deyişərkən bir-birinin sənətkarlıq qüdrətini qıfılbənddən əvvəl təcnilə sınaşırlar. Təsadüfi deyil ki, təcnilər başqa şe'r ölçülərinə yox, məhz 11 hecalı vəznə sığırırlar. Əgər bu qəlibdən bircə heca artıq-əskik olarsa, təcnis notu pozular, təcnis şe'riyyəti öz tərəvət və gözəlliyini itirmiş olar.

Qurbani ilə başlayıb Tufarqanlı Abbas, Xəstə Qasım, Aşığı Ali, Aşığı Ələsgərin yaradıcılıqlarında daha da pöhrələnib yeni müstəzad təcnis, dodaqdəyməz təcnis, cıqalı təcnis kimi formalar kəsb edən bu poetik irsin indiki layiqli varisi və davamət-diricilərindən biri də Qiyas Əcaib (Vəkilov) olmuşdur.

Şairin “Bahar çiçəkləri” adlı kitabı “Yazıçı” nəşriyyatı tərəfindən buraxılıb oxucuların istifadəsinə verilmişdir.

* * *

Bu kiçikhəcmli kitabın mündəricəsini və mayasını da bir-birindən gözəl və mə'nalı təcnilər təşkil edir. Bu gözəl söz, sənət incilərinin tükənib qurtarmasından sanki ehtiyatlanan, buna görə də yeni, rəngarəng, solmaz yadigarlar yaradan bir şairdir: